

Ilja Sijaric, Smetnje na jezickim vezama, Hajde da zborimo... crnogorski

Smetnje na jezickim vezama

Hajde da zborimo... crnogorski

Na rijeci je sazdan ovaj bozji dunjaluk.

I. Andric

Prema jednom svedskom izvoru u Evropi danas ima 49 drzava i cak 224 jezika. Kako se ni drzave ni jezici ne navode poimenice ne znamo da li je tu Crna Gora samostalna drzava, a crnogorski poseban jezik. Prvo je malo vjerovatno, drugo je - moguće. U samoj Crnoj Gori koja danas, zajedno sa Srbijom, cini Jugoslaviju, o drzavnosti se govori na sva usta, svejedno sto kanda svaka druga kuca tamosnja nije bas zagrijana za tu drzavnost. O eventualnom razlazu tih dviju republika vjerovatno ce odluciti referendum koji vlasti u Podgorici pripremaju, bez obzira sto svjetski "faktori", koji cesto kroje sudbinu malih naroda - najbolji primjer je danasnja BiH - nijesu bas naklonjeni nekoj samostalnoj Crnoj Gori... ukoliko ta njihova uzdrzanost nije samo njihov politicki manevar. U politici se, kao i u seksu, ne lako preokrene u da.

S imenom jezika, pak, stvar stoji drukcije. Koliko naroda nema svoju drzavu ali ima svoj jezik! Otkuda bi inace na nasem kontinentu bilo skoro pet jezika po svakoj drzavi. U Indiji ih inace ima blizu 900, u Kini preko sto, isto i u Rusiji, a u Vijetnamu preko pedeset. Kazu da se nekada samo u Brazilu opstilo na 1200 jezika, a sad ih ima "svega" 180, od cega bar polovinu govori jedva sto osoba. Trumai, aweti i cuicuro su upravo preminuli, zajedno s onima koji su ih govorili, a jednom nogom u grobu je i jezik maku, kojim govori samo jedan 70-godisnji starac. A, bogami, ni sama Jugoslavija, s njenih desetak narodnosti, kako su se kod nas nekad zvale nacionalne manjine, nije los primjer jezickog sarenila: pored glavnog, srpskog, tu je jos citavo tuce manjinskih jezika. Srpski je, zvanicno, lingua franca i u Crnoj Gori... bar za polovinu njenih zitelja. Ona druga polovina ima svoj crnogorski. U jednoj podgorickoj skoli - zasad samo u jednoj - taj se jezik tako zove i u skolskom dnevniku!

Medjutim, cak ni u malenoj Montenegro, kako stranci nazivaju nasu Crnu Goru, ne gospodari samo... montenegrinski, kako pise na omotu jedne djacke sveske u jednoj stokholmskoj skoli, nego i on ima svoje "društvo po srodnosti". Najbolji dokaz za to je CKL, Crnogorski knjizevni list, glasilo DANU, Dukljanske akademije znanosti i umjetnosti u Podgorici, koju je prije dvije i po godine ustolicio robustni Jevrem Brkovic s grupom svojih istomisljenika, kao pandan starijoj istorodnoj instituciji s atributom crnogorska, CANU. Pored naslova tog lista za knjizevnost, kulturu, umjetnost, nauku i politiku - politika, nazalost preteze! - krupnim slovima pise da izlazi na crnogorskom, srpskom, hrvatskom i bosanskom jeziku. To je zacijelo prva takva stampana stvarca na svijetu. Onaj ko zna bar jedan od pomenutih jezika ne mora da traga za nekim od ona tri preostala, jer ce i

ovaj, crnogorski, razumjeti "do balcaka", kao da je u njemu rođen. Drugim riječima, ta nabranja su posve izlišna, jer - bar jezika sto se tice, bar dosad, o radosti! - ne može nas niko zedne preko vode prevoditi, posto još nijedna majka nije rodila nijednog Crnogorca, Bosanca, Hrvata ili Srbina koji s lakocom ne kapira sva ta četiri jezika, kao da su mu, svi, maternji, od kolijevke do groba. Pa, onda, imaju li Crnogorci pravo svoj jezik da zovu crnogorski? Hm, još pitas, coce bož! Zasto bi ga zvali drukcije, ako taj isti jezik, i mimo svih inačica unutar njegove ukupnosti, ona tri druga naroda zovu svaki svojim imenom! Zasto bi Crnogorci bili "sirokogrudiji" od drugih u jednoj tako ozbiljnoj stvari? Zasto da im se ime ne čuva i u imenu jezika kojim govore? Kad na tome za sebe, i po cijenu rata, istrajavaju oni drugi narodi nekadasnje jugoslovenske zajednice, moramo istu pravdu ozakoniti i za Njegoseve nasljednike. Tu nema druge. A, "ko izdao onoga te počne..." U DANU su se potrudili da ukazu na neka obilježja svog jezika, koja drugi jezici u ovoj jezičkoj familiji nemaju, bas kao sto su se i ona preostala tri jezika u grupi, svaki sa svoje strane, svojski zalozili da se sto vise "odalece" jedan od drugog, premda su svi iznikli iz groba nekad svima nam dragog sh., odnosno hs. U tu svrhu ovi podgoricki akademici su konstruisali cak tri nova slova, tri nova znaka za one glasove koji postoje samo u crnogorskom govoru. Kako mi u nasem kompjuteru nemamo te znakove, to cemo ih ovdje samo opisati. To su tri palatala, s, z i dj, koji se izgovaraju sliveno, kao, primjerice, u rijecima sjekira, izjelica i bronzin. Prve dvije imenice lako je prepoznati, a ni s trecom nema nejasnoca ako se zna da je bron(d)zin talijanizam za manji bakrac ili lonac s vrijeslom. Pravopis ih dosad nije uvazavao u toj formi, smatrajuci ih lokalizmima. U stvari, pravopis nije imao znakove za te glasove, jer se "otac srpskog jezika", Vuk, o njih oglusio, mada ih je sigurno cuo u govoru starih Crnogoraca, od kojih je, inace, kazu, saznao za glas h. Pa je g. Vojislav Nikcevic, promotor svih novih lingvistickih strujanja u Crnoj Gori, inace profesor jezika na nastavnickom fakultetu u Niksici, njegovolog i pisac jezičkih udzbenika, istom i član DANU, razumije se, i za ta tri slova nasao rjesenje. Tako se sjekira i njoj slicne rijeci s istim glasom, pise slovom s koje ima nad sobom crticu kao latinicno c, a od z sa istim dijakritickim znakom postao je onaj drugi glas, kao u liku izjelica. Treće slovo je diftong dz, bronzin. Takvih rijeci je malo u Crnoj Gori, dok je onih sa umeksanim s i z znatno vise, barem u govoru tzv. obicnih ljudi. (sva ta tri grafema inace postoje u poljskom jeziku i obilato se rabe i u govoru i u pisanju.) Crnogorski PEN kao i pomenuta akademija ("Jevremova akademija") ta slova takodje koriste i u govoru i u pisanju. To je jedina grafijska novina u crnogorskom pravopisu, sve ostalo je, uglavnom, kao i kod drugih, svakako uz dobru porciju kolokvijalnih morfoloskih znamenki, cemu inace ne ustupaju ni drugi iz naseg jezičkog kvarteta, svaki u svojoj avliji, bezbeli! Pa, kad Beograd, Sarajevo i Zagreb mogu da forsiraju neke svoje leksicke i stilske fosile, izvlaceci ih iz dubokih naslaga arhaicnosti, onda dajmo to pravo i Titogradu, pardon, Podgorici. Tu nema druge. Pravda nije pravda ako je krnja. Kako na ovaj crnogorski "lingvo-separatizam" gledaju ona tri "bratska" jezika u zaglavlju CKL? Bosanski, po svoj prilici, s blagonaklonoscu, hrvatski s uzdrzljivoscu, a srpski... ne dao ti bog! samo sto jos nije osuo iz topova umjesto sto - zasad - bije perima svojih znanih i neznanih jezikozboraca. Tu se bosanski jos uvijek pise pod navodnicima - doduse sve rjedje - hrvatski je "los plagijator srpskog", a crnogorski neka tamo jezicka

kerefeka, kao lalinski, pirocanski ili dorcolski (Ivan Klajn u NIN-u). Nemaju svi srpski "misleći subjekti" sirinu i dosljednost nepotkupljive Republike (izuzetni beogradski polumjesecnik "protiv stihije straha, mrznje i nasilja") niti naučnu utemeljenost jednog Ranka Bugarskog (prije rata profesor na Filozofskom fakultetu u Sarajevu) koji smatra da su etnicke čistke u jeziku jedan vid oružane agresije i najgora vrsta "lingvističke sizofrenije" (Jezik od mira do rata, Beograd 1995). A jedan beogradski dnevni list - nekad, uoči raspada Jugoslavije, nebeska truba jezičke i svake druge intolerancije - u nazivu crnogorskog jezika vidi ništa manje nego... smrt Crne Gore! Jer, "bezocno preimenovanje srpskog jezika u crnogorski" znači "rasrbljavanje Crne Gore, ubijanje jednog živog jezika da bi se stvorila tri vestacka, rasturanje nase nevidljive (valjda 'nedjeljive?') crkve" itd., do zaključka da će Njegosa s neba, zbog te jezičke raspre među braćom, anatemisati vaskoliko srpstvo! Mora da je ovaj "fetvi" kumovao onaj cetinjski pop-raspop koji se stalno muva oko nazadnih pisaca i političara u Beogradu i na Cetinju, svakako ne na dobro drugih svojih, precih, obaveza. Jadni njegovi parohijani!

A kad već spomenusmo slavnoga Petrovića sa Lovčena, koji je znao da manji potok gubi svoje ime kad se ulije u veći, spomenućemo i Vuka Minica, doktora iz Nikšića, koji kaže: "Nema živa Srbina koji može razumjeti Njegosa i Beckovića bez rječnika". Zatim i ovo: "Da li iko u Crnoj Gori uči svoje dijete da svoga djeda zove deda? Ako je tako, onda tu nešto nije u redu... Jezička norma stvarala se u Beogradu; sve ono što je njima bilo nepoznato nazvali su lokalizmom" (Bjelopoljske novine, 1. februar 2001). Kao i mnogi Crnogorci danas, i on misli da je Crna Gora bila stidljiva i nesposobna da se bori za svoj jezik, zato što su mnogi Crnogorci, odlaskom u jače kulturne sredine, prije svega u Beograd, iznevjerili svoju maternju riječ, zamjenjujući čak i svoju ijekavicu srbijanskom ekavicom. Takve u Crnoj Gori zovu "posrbicama". Njihov rodonacelnik je Miodrag Bulatović. (Zanimljivo je napomenuti, uzgred, da su autori novog pravopisa srpskog jezika - Beograd 1995. - tri Crnogorca! To je udzbenik kojem bi bilo tesko naći neku ozbiljniju zamjerku, čak i u tretmanu ijekavskih leksičkih jedinica i pravopisnih regula.) Pomenuti prof. V. Nikčević u srpskom u Crnoj Gori ipak vidi "tuđi jezik, koji je toj zemlji donio ponizenje, neslobodu i poricanje njenog narodnosnog, nacionalnog i kulturnog identiteta". A pitanje jezika je - pitanje svih pitanja, piše on, zaključujući da "bez samostalne Crne Gore nema crnogorskog jezika niti pak nje bez tog jezika" (CKL, Podgorica, 1. avgust 2001).

No, lakše je jedan jezik "krstiti" nego, recimo njegosevski, "dovesti ga k poznaniju prava", to jest uobličiti ga u cjelovit i funkcionalan lingvo-sistem i time spriječiti njegovo cijepanje i usitnjavanje. Ako se ne ide tim putem, onda se vremenom svaki dijalekat može osamostaliti i proglasiti se u zaseban jezik. Uostalom, mnogi jezici su i nastali iz dijalekata. Nema jezika koji se piše kao što se govori. Nema takvog jezika, bez obzira na Vukovo načelo - preuzeto iz njemackog - piše kao što govoriš. Možda bi trebalo reći: piše kao što ti nalaze pravopisna norma, pred kojom i kraljevi moraju "nikom poniknuti". A pravopisna norma se zasniva na govoru većine korisnika određenog jezika, nikako na onome što postoji samo kao usmeni relikv u nekoj zatvorenoj nahijici. Dakako, i riječi strogo lokalnog karaktera su dobrodošle u rječnik, ali se moraju uklopiti u vazeci gramatički kalup. Jer, rječnik je "ono što se može reći, a gramatika ono što se mora reći", precizira

doktor Bugarski. Mimo sve svoje gorljivosti za svoj jezik, crnogorski lingvisti, lingvisti uopste, morali bi toga da se pridržavaju. Inace bi neka dalja buducnost lako mogla Ivanu Klajnu dati za pravo. S tim sto bismo tada, pored lalinskog, sosinskog i slicnih, imali i bokeljski, moracki, polimski... Sakloni boze!

Ilja Sijaric

www.yurope.com/zines/republika/arhiva/2002/278/278_9.html